

2 Karaktärisering av kyrkoanläggningen

2.1 Kyrkomiljön

I den nordligaste delen av Hälsingland ligger Hassela socken som är en utpräglad skogsbygd med mindre byar och ensamliggande gårdar. Centralorten Hassela, som är belägen sex mil nordväst om Hudiksvall, är en långsträckt tätort invid Hasselasjöns västra del. Mitt i tätorten, direkt intill genomfartsvägen, ligger kyrkoanläggningen som består av kyrkobyggnad med tillhörande kyrkogård och i anslutning till denna på västra sidan ett bisättningshus och en relativt nybyggd personal- och maskinbyggnad uppförd i trä med exteriör i äldre stil.

Nordväst om bisättningshuset finns kyrkans bilparkering. Norr om genomfartsvägen ligger det nuvarande församlingshemmet och på denna sida av vägen finns även ortens skola, affär och ett antal hyreshus. På övriga sidor gränsar kyrkoanläggningen huvudsakligen till privata tomter med småskalig bebyggelse i form av villor från 1900-talets mitt och senare.

2.2 Kyrkan

Den första stenkyrkan i Hassela uppfördes någon gång under tidig medeltid några kilometer sydost om den nuvarande kyrkobyggnaden. Denna medeltidskyrka byggdes sedermera till med vapenhus och sakristia och försågs med tegelvalv. Runt kyrkan fanns en liten bogårdsmur och intill denna en fristående klockstapel. När socknens befolkning under 1700-talets slut och 1800-talets inledning började växa blev dock den gamla kyrkan, som idag kvarstår som en låg ruin, ohjälpligt för liten och det beslöts att en ny kyrkobyggnad skulle uppföras på den nuvarande platsen. Den nya kyrkan, som ritades av ”*Lieutenant Mechanicus J. E. Lundin i Gefle*”, uppfördes som en tidstypisk Karl-Johans kyrka i nyklassicistisk stil med ett långsträckt långhus **med torn i väster och sakristia i öster**. Exteriören präglas fortfarande av denna enkelhet med **putsade rena murytor i vitgul kulör** som reser sig över en putsad svart sockel. Ingångarna, som är vända mot väster och söder, är utrustade med kopparklädda dubbelportar och antikinspirerade omfattningar i samma kulör som fasaderna. Fönstren är höga och rundbågiga utom på sakristian som har fyrkantiga fönster. På tornet och ovanför ingångarna förekommer dessutom lunettfönster. De flesta fönstren har blyspröjsat glas med snickerier målade i brunt. Ovanför den kraftiga vitputsade taklisten höjer sig, över både långhuset och sakristian, **kopparklädda sadeltak med valmade gavelspetsar mot öster**. På sakristians tak finns även en putsad tegelskorsten i svart kulör. Tornet är relativt slutet och i höjd med klockorna finns åt samtliga väderstreck bågformade muröppningar med öppningsbara stora ljudluckor av trä. På var sida om dessa finns smala rektangulära luckor. Tornets murdel avslutas med en kraftig taklist som bär upp den plåtklädda tornhuvuden. Ovanpå denna finns en liten balkong med svart järnräcke med förgyllda hörnklot och mitt på en öppen hög trälanternin avfärgad i samma kulör som fasaderna med bågformade öppningar åt de fyra väderstrecken. Lanterninen täcks av ett mycket flackt plåttak med gavlar, krönt av ett förgyllt stort klot och ett kors.

Via huvudentrén nås det fönsterlösa vapenhuset som är inrymt i tornets bottenvåning. Golvet är försett med tegel medan väggarna är vitputsade och taket utgörs av ett omålat trätak. Ytterdörrarna är gråmålade medan dubbelporten mot öster är målad i grön kulör. Längs vapenhusets södra vägg löper en mycket brant och smal trätrappa som leder vidare upp i tornet och i utrymmets nordöstra hörn hänger från taket den stora järnskulpturen *Tidig vår* av smeden Staffan Thelin. Öster om vapenhuset finns en stor läktarunderbyggnad som tillkom vid den genomgripande reovering som skedde under 1950-talet i kyrkobyggnaden efter

ritningar utarbetade av arkitekt Einar Lundberg, Stockholm. I läktarunderbyggnaden återfinns i mitten ett stort genomgångsrum med grått stengolv, vitputsade väggar, spegeldörrar och omålat trätak och norr om detta återfinns kapprum, toalett, pentry, förvaringsutrymmen samt trappan till läktaren. Söder om genomgångsrummet ligger ett stort samlingsrum vilket kan öppnas upp mot kyrkorummet via en vikhvägg av trä. I samlingsrummet, som har oljat trägolv, men i övrigt lika ytskikt som i genomgångsrummet, täcks den västra väggen av skåpinredning i trä, men i övrigt är rummet möblerat med fristående möbler av olika modell och ålder.

Genom att läktaren både flyttades fram och sänktes vid 1950-talets ombyggnad skapades plats inte bara för en läktarunderbyggnad utan även för diverse utrymmen bakom läktarorgeln, vilka nås via den svängda läktartrappan. Utrymmena på detta plan har genomgående vitputsade väggar och i den norra delen samma typ av fernissade trägolv som i trappan. Från en övre hall nås via en dörr flankerad av två äldre gråmarmorade träpelare, först ett kapprum och söder om detta ett museirum med obehandlat trägolv där olika äldre föremål från kyrkans ursprungliga inredning har placerats. Den inventarie som onekligen dominerar detta utrymme är den nära fem meter höga altarpredikstolen med sammanbyggt altare och predikstolstak. Altarpredikstolen har fyrkantig form har gråmarmorerad bas med ett framskjutet altarbord. Predikstolskorgen är dekorerad med förgyllningar och på väggen bakom sitter ett skulpterat och rödmålat draperi. Arrangemanget avslutas med det stora fyrkantiga predikstolstaket med blått undertak och överst ett förgyllt bekransat kors. I rummet finns även delar av den tidigare altarringen samt en kyrkbänk. Dörren mot läktaren utgörs av en kopparklädd dörr som tidigare suttit som en blinddörr på korväggen mot öster i kyrkorummet.

Kyrkorummet som är relativt stort och ljust genom sin milda färgsättning, präglas nästan helt av 1950-talets stilideal då merparten av inredningen tillkom eller förändrades vid denna tid. Golvet är av fernissat trä och upphöjt ett steg i bänkkvarteren och två steg i det stora koret. Vid den stora 1950-talsrenoveringen begärde och erhöll församlingen efter omfattande diskussioner tillstånd att få tilläggsisolera kyrkorummets innerväggar med siporexplattor, en åtgärd som måste betraktas som mycket ovanlig i ett äldre kyrkorum. Riksantikvarieämbetet motiverade sitt medgivande med de tekniska skäl som hade framförts och tillät i detta fall ”*en åtgärd av i viss mån experimentell karaktär*” då ”*Hassela representerar en talrikt förekommande kyrkotyp*”. Väggarna, som således troligtvis är klädda med siporexplattor, är vitputsade, med undantag av den västra väggen under läktaren vilken är utförd av obehandlat trä, men genomgående finns ytterst få dekorationer uppsatta på innerväggarna. Fönstren är småspröjsade med färgade glasrutor och i fönsternischerna ligger kraftiga grå stenskivor. Utgångarna mot väster och söder består av pardörrar med speglar, vid den södra utgången utskjutande ett stycke i kyrkorummet så att ett vindfång bildas innan ytterdörren. Taket är högt och tunnvalvt samt putsat i samma kulör som väggarna och avdelat mot dessa med en kraftig taklist. Det som dominerar kyrkorummet mest är emellertid den nära 11 meter höga rundbågiga altartavlan av konstnären Gunnar Torhamn som kombinerade ett Kristusmotiv i en uppåtgående sol med ett stort antal betydelsefulla personer från Hasselabygden, vilket gett församlingen en väldigt särpräglad och omtyckt altartavla.

Altaret, som är fristående, är murat och vitputsat med en kraftig altarbordskiva av samma stenmaterial som i fönsterbänkarna. Framför altaret är golvet upphöjt två steg i en halvcirkelform. Denna form återkommer även i altarringen som har grå bas och ett antal speglar omgärdade av förgyllda ramar. Knäfallet är klätt med grönt tyg medan listen överst är gråmålad. I koret återfinns även några föremål från kyrkans äldsta tid, nämligen två golvur, varav ett blindur, med höga gråmålade klockfodral på var sida om altartavlan och utanför

dessa två nummertavlor med förgyllda kraftiga ramar. Från 1950-talets renovering härstammar predikstolen placerad vid kyrkorummets norra vägg. Predikstolen har rund korg som vilar på en träpelare mitt under och har en rak trappa med modernt utformat träräcke. Korgen är dekorerad med avancerade träinläggningar med bibliska motiv i olika träslag och ovanför predikstolen hänger ett plant predikstolstak av trä.

Bänkinredningen är sluten och indelad i tre större kvarter avdelade av mittgången och sidogången mot den södra utgången. Bänkdörrarna har speglar och är målade i en rad ljusa bruna och gröna kulörer. De tre främsta bänkarna på var sida mittgången är försedda med tygklädda knäfall. I koret finns mot nordost respektive mot sydost en liten korbänk med bänkskärm och dörr med samma färgsättning som den övriga bänkinredningen. Läktaren bärs upp av fyra fyrkantiga träpelare med avsmalnande form uppåt och läktarbarriären har sedan 1950-talet en indelning i fyra rektangulära fält med figurativa målningar i grått och vitt mot ljusgrön bakgrund. Barriären har en gråmålad list upptill och nedtill och runt målningarna finns förgyllda ramar. Läktaren är relativt stor och rymlig och bänkinredning finns numer bara kvar på den norra sidan, i den bakre delen med upptrappat golv i två steg. Motsvarande del i den södra delen används som plats för kören. Den största platsen på läktaren upptas emellertid av den stora orgeln med grönmålat orgelhus i två kulörer. Orgelfasaden har synliga pipor med fyra större framskjutna tureller och ett upphöjt mittparti med en liten turell och en förgylld sol.

Den kvarvarande kopparklädda dubbelporten i kyrkorummets östra vägg leder vidare in till sakristian, som ligger två steg högre än korets golv. Sakristian har fernissat trägolv med breda plankor, vitputsade väggar, brunmålade dörrar och omålat trätak. I rummets sydöstra hörn finns en stor murad snedställd vitputsad öppen spis. Rummets två fönster, som är vända mot söder och öster är försedda med inåtgående plåtklädda fönsterluckor samt fönsterbänkar av trä. Mot norr finns i en tidigare fönsternisch ett textilskåp och i den västra muren finns ett litet tvättrum samt en piscina av svart sten. Det södra fönstret används som en liten altarplats och framför detta står ett flyttbart litet knäfall. Den lösa inredningen består i övrigt att ett stort bord mitt på golvet med stolar kring.

2.3 Bisättningshuset

Strax söder om kyrkogårdens västra entré och i anslutning till den nuvarande parkeringsplatsen, står en rektangulär träbyggnad som används både som bisättningshus och ekonomibyggnad. Byggnaden, som troligen tillkom i slutet av 1800-talet, vilar mot norr och väster på en huggen stenfot och mot övriga väderstreck står den på stenstolpar med stående gråmålad träpanel emellan. Fasaderna är utförda med gulmålad fasspontpanel som är liggande upp till fönsterbröstningshöjd och däröver stående. Byggnaden har tre ingångar, vilka alla är vända mot norr och rödmålade samt fyra fönster vända mot söder med orangefärgade snickerier. Fasaderna avslutas med en dekorerad taklist i samma kulör som väggarna. Huset täcks av ett valmat tak med falsad plåt och mitt på taknocken sitter två äldre ventilationshuvor av trä med plåttäckning.

I byggnadens östra del återfinns ett oinrett förrådsutrymme och mot väster en modern kistkyl som är i bruk. Mellan båda dessa utrymmen ligger en bisättningslokal som nås via en bred dubbelport. Rummet är närmast kvadratisk och har fernissat trägolv, vitmålad strukturväv på väggarna med gulmålade lister och foder. Taket utgörs av vita porösa skivor. Inredningen består av ett litet enkelt träaltare som är placerat mellan de två fönstren mot söder, men i övrigt har rummet endast fristående stolar samt en bårplats mitt på golvet.

2.4 Kyrkogården

Kyrkan är belägen på den norra delen av kyrkogården och det är endast på kyrkobyggnadens södra sida som det finns gravplatser. Kyrkogården har utvidgats i flera etapper och då utökats mot söder och öster och eftersom marken lutar mot söder har den kommit att delas upp i en rad olika terrasser avskilda med terrasskanter av huggen sten med stentrappor emellan. Omgärdningen består av järnstaket på stenfoot mot norr samt på den norra delen av den västra respektive den södra sidan av kyrkogården. Runt den äldsta delen ansluter här en stenmur med gräsbeklädd översida som på båda sidorna om kyrkan övergår till att bli en hög terrasskant mot söder. På den södra nyare delen av kyrkogården utgörs omgärdningen av klippta häckar. Runt den äldsta delen av kyrkogården löper delar av en tidigare trädrad och i övrigt finns även enstaka träd mitt på kyrkogården. I den nordöstra delen vilken ej används för gravsättning finns en talldunge samt ett flertal stora björkar. Vegetationen består i övrigt främst av ryggäckar mellan gravraderna och längs de många terrasskanterna. Marken är till största delen gräsklädd och uppdelad i mindre ytor med smala grusgångar. Från kyrkobyggnadens södra entré löper över hela kyrkogården mot söder en bred gång som utgör en huvudaxel i hela anläggningen. Mellan kyrkogårdens huvudentré som är vänd mot parkeringen i väster och kyrkans västra entré finns en bred gång av skifferplattor och detta material återkommer även i mindre omfattning i gångar öster om kyrkan samt på den södra delen av kyrkogården.

De flesta gravvårdarna på kyrkogården är stående och av sten. På den äldsta delen återfinns några större gravvårdar, några järnkors, en gjutjärnsurna samt ett och annat träkors. Endast två gravplatser har stenram. Relativt få gravvårdar är försedda med titlar eller bynamn, men bland dem som har titlar förekommer bland annat skogvaktare och kontraktsprost, men även mer ovanliga som Baptistpionjär och Riksspelman. På kyrkogården finns även en hög och stor gravsten där Hasselasonen och ministern Arthur Engberg, som även gett namn åt ortens skola.

Sydost om kyrkan återfinns den lilla minneslunden från 1990-talets början, som omgärdas med låga häckar och några hängbjörkar. Markytan är gräsklädd och vegetationen består i övrigt av några låga buskar. Mitt på minneslunden finns en åttkantig liten damm med huggen stenkant runt. I den sydvästra delen finns en blomstersmyckningsplats med vas- och ljusställ samt en planteringsyta i form av ett kors. I närheten står en takförsedd tavla av trä som förkunnar namnen på de personer som vilar i minneslunden. Öster om kyrkan, på den nyare delen, återfinns en hög minnessten med en bronsplakett rest till minne av Hasselabördige Erik Norelius som utvandrade till Amerika under 1800-talet och blev banbrytare för den svenska lutherdomen i USA.

2.5 Kulturhistorisk karaktäristik och bedömning

Hassela kyrka är belägen mitt i centralorten i en utpräglad skogsbygd. Den nuvarande kyrkobyggnaden, som ersatte en medeltida stenkyrka på annan plats, är uppförd i början av 1820-talet som en tidstypisk Karl-Johans kyrka i nyklassicistisk stil med vita murar och rundbågiga fönster och denna karaktär är relativt välbevarad. Interiören har dock genomgått betydligt större förändringar i och med 1950-talets radikala renovering då huvuddelen av den nuvarande fasta inredningen samt den ljusa färgsättningen tillkom, men den är på så sätt ett av de bäst bevarade exemplen på en totalrenovering av ett kyrkorum från denna tid i länet. Från renoveringen härstammar även den stora altarmålningen med stark lokal anknytning till bygden vilken ger kyrkorummet en särskild gestaltning. Väster om kyrkan ligger det äldre bisättningshuset med välbevarad fasad från 1800-talets slut. Kyrkogården har tillkommit

genom olika utbyggnader och den är indelad i ett flertal olika terrasser av huggen sten vilket ger anläggningen en särpräglad karaktär. Kyrkogårdens äldre delar har en traditionell uppbyggnad med omgärdning och gångar i rutnätssystem medan främst minneslunden med friare form utmärker sig på den moderna delen.

Att särskilt tänka på vid användning och förvaltning av kyrkoanläggningen och byggnaderna

- Kyrkans nyklassicistiska exteriör med rena linjer och avsaknad av utsmyckning är till stora delar välbevarad sedan byggtiden.
- De delar i interiören som är ursprungliga, exempelvis golvuren, nummertavlorna, dörren till sakristian, m. fl. berättar tillsammans med museirummets inventarier om kyrkorummets äldsta historia och är därför viktiga att bevara.
- Genom 1950-talets färgsättning och de vita väggarna med ytterst få dekorationer får kyrkorummet en särpräglad och ljus karaktär.
- Interiören är ovanligt enhetlig genom 1950-talets renovering och därtill en av länets bäst bevarade kyrkointeriörer från denna tid.
- Altartavlan med starkt lokalanknutet motiv är av stort konstnärligt intresse och bidrar starkt till hela kyrkorummets gestaltning.
- Kyrkogårdens traditionella uppbyggnad med omgärdning, grusade gångar och häckar samt gravvårdar i raka rader är alla viktiga element i kyrkogårdsanläggningen.
- Stenterrasserna, stentrapporna och stenmurarna ger hela kyrkogården en särpräglad karaktär.
- Bisättningshusets tidstypiska karaktär av en enklare, men ändå väl utformad byggnad i en kyrkoanläggning från 1800-talets slut.

2.6 Källor, litteratur och övriga uppgifter

ATA, Hälsingland, Hassela sn, Hassela kyrka

Gothe, R. *Hassela-finnarna*. Stockholm 1942

Länsmuseet Gävleborg, klipparkiv

Länsmuseet Gävleborg, topografiskt arkiv

Länsmuseet Gävleborg, ärendearkiv

Inventarium över svenska orglar. Tostared 1991.

Riksantikvarieämbetet, Byggnadsregistret, Kyrkor i Nordanstigs kommun, Hassela kyrka

Söderberg, G och Nisbeth, Å. *Hassela kyrka*. Ingår i serien: Hälsinglands kyrkor, del 3.

Uppsala 1977.

Inventeringsdatum 2007-04-18.

Inventerare: Daniel Olsson.

Ansvar kulturhistorisk karaktäristik och bedömning: Erika Englund och Daniel Olsson.

Rapportsammanställning: Daniel Olsson.